

Tihi pregalac

(Branka Tafra: *Vjekoslav Babukić, Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*. Ivana Kurtović Budja, ur. Zagreb – Požega: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Grad Požega. 2013.)

U Biblioteci *Hrvatska jezična riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, objavljena je, kao dvanaesta knjiga u nizu *Pretisci, Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* Vjekoslava Babukića. Sadržaj knjige strukturno je podijeljen u dva dijela: prvi je dio pretisak Babukićeve slovnice iz 1836. godine, a drugi popratna znanstvena rasprava iz pera Branke Tafre.

Babukićevom je *Osnovom slovnice slavjanske narječja ilirskoga* prvi put kodificirana hrvatska jezična i pravopisna norma. Budući da je bila prevedena na njemački i talijanski (objavljena su čak četiri izdanja na talijanskom), s pravom se može tvrditi da je to prva općenacionalna gramatika jer je bila namijenjena cijelomu hrvatskomu području, čak i onomu u kojem su još dominantni bili talijanski i njemački jezik, kao što su Dalmacija i Vojna krajina. Po toj se gramatici učio hrvatski jezik pedesetak godina, a jezik koji je Sabor 1847. godine proglasio službenim upravo je jezik u njoj opisan. Važnost je pretiska gramatike, kojim se obilježava dvjestota obljetnica rođenja Vjekoslava Babukića (1812. – 2012.), istaknuta već u predgovoru popratne rasprave. U njemu Branka Tafra osvjetljava kulturnopovijesni okvir Babukićeva djela upozoravajući pritom na ostale bitne

datume u povijesti hrvatskoga jezika kojima obljetnice padaju u 2012. godinu. Autorica ističe da nema boljega načina za obilježavanje spomenute obljetnice od objavljivanja *Osnove slovnice*: „Tako će ona biti dostupna javnosti, a mi ćemo pokazati da nismo zaboravili čovjeka koji je cijeli svoj život posvetio javnomu dobru. Nije riječ samo o prisjećanju nego i o razumijevanju prošlosti da bismo bolje shvatili sadašnjost“ (83).

Raščlamba ove gramatike te opis života i rada njezina autora prikazana je u spomenutoj znanstvenoj raspravi priređivačice. Sveobuhvatnost se rasprave naslućuje već iz podjele na poglavlja (1. *Uvod*; 2. *Teorijska polazišta i nazivlje*; 3. *Životni put samozatajnoga preporoditelja*; 4. *Jezikom do cilja*; 5. *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*; 6. *Konačno – jedan slovopis i jedan pravopis*; 7. *Završna faza – kodifikacija*; 8. *Zaključak*), koja se, kako je obradba zahtijevala, dalje granaju na potpoglavlja. Osvrćući se na svoja dosadašnja istraživanja Babukićeva stvaralaštva, posebice u knjizi *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* (1993.), Branka Tafra ističe da će se ovom prigodom problematizirati nekoliko tematskih dionica te će se neki podatci nužno ponoviti, ali će biti dopunjeni novim spoznajama, odnosno preispitat će

se rezultati dosadašnjih istraživanja, popuniti prazna mjesta te naznačiti smjernice budućih proučavanja onodobnoga hrvatskoga jezikoslovlja. U uvodnom je poglavlju već naznačen profil Vjekoslava Babukića kao gramatičara, leksikografa, priređivača starih hrvatskih književnih tekstova, dakle vrsnoga hrvatskoga filologa i jezikoslovca, što se posebice obrazlaže i argumentira u poglavlju u kojem je opisan njegov život i djelovanje. U tom se poglavlju upozorava na tvrdnje ponavljane u relevantnoj literaturi o kvalifikaciji i procjeni njegova stvaralaštva te korigiraju pogrešni navodi. Kao sastavni dio njegova cjelokupnoga rada istaknuta je predavačka i nastavnička djelatnost (na Kraljevskoj akademiji Babukić je bio prvi profesor na prvoj katedri za hrvatski jezik, a nakon ukidanja Akademije 1850. godine do kraja je života radio kao gimnazijski profesor). Autorica podsjeća da su mnogi poznati Hrvati bili njegovi učenici, primjerice Vatroslav Jagić. Također se posebno osvrće na njegovu posvećenost narodnome preporodu.

U poglavlju u kojem je temeljito obrađena gramatika *Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga* pomno se istražuju, propituju i dopunjuju poznate činjenice i iznose nove. U središtu su autoričina interesa rukopisi i izdanja te odjeci gramatike, usko povezani s prihvaćenošću ilirskih ideja, na njoj suvremene, ali i buduće poglede i interese. Autorica argumentirano pokazuje da dosadašnje spoznaje zahtijevaju korekciju i dopunu; istraživanjem je otkrila mnoge podatke

važne za povijest hrvatskoga književnoga jezika i hrvatskoga jezikoslovlja te otvorila pitanje stranih uzora našim gramatičarima, s jedne strane, ali i obratno, pokazala je na konkretnim primjerima da je, s druge strane, *Osnova slovnice* utjecala na jezične priručnike u Sloveniji, Gradišću, Češkoj i u Bosni.

Sljedeće je poglavlje rasprava o slovopisu i pravopisu. Da su i tu ustaljene istine pod autoričinim povećalom, naslućuje se već iz prvoga potpoglavlja naslovljena *Je li gajica Gajeve?* Branka Tafra naime ističe da su Gajeve “slovopisne novine, ako se uzme sinkronijsko stanje hrvatskoga latiničnoga slovopisa, a ne dijakronijsko, samo tri grafema: č, š, ž”, a da su ostali grafemi Babukićevi, što je već utvrdila u spomenutoj knjizi *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić* (1993.). Izdvojimo također da izvor za grafem <dž> nalazi u slovačkom slovopisu pa je i to pitanje povijesti hrvatskoga latiničnoga slovopisa ovom raspravom konačno riješeno.

Zadnje se poglavlje temelji na dokazivanju da s *Osnovom slovnice slavjanske narječja ilirskoga* započinje kodifikacija hrvatskoga jezika. “Njezina je norma, u nekoliko pojedinosti dorađivana, bila obvezna sve do Brozova pravopisa, što se potvrđuje u izdavaštvu [...], u školstvu, u administraciji, u izdanjima drugih jezičnih priručnika (gramatika i rječnika) itd., a neobvezna će biti i dalje te će se sretati njezini tragovi čak duboko i u idućem stoljeću. [...] Prepoznatljiva je po morfonološkom pravopisu, nesinkretskim množinskim padežima, genitivnom *h*, u početku po grafemu

ě, a poslije po *ielje* na mjestu dugoga i kratkoga odraza jata” (152. – 153.). Autorica na primjerima pokazuje da je u današnjoj pravopisnoj i jezičnoj hrvatskoj normi dosta toga ugrađeno od ilirske norme “koja nas veže s višestoljetnom tradicijom razvoja hrvatskoga književnoga jezika” te da je više tih obilježja sačuvano kroz sva ta stoljeća, npr. jednosložni izgovor dugoga odraza jata, razlikovanje dviju sklonidbi u pridjeva, sklonidba brojeva *dva, tri i četiri*, nepoznavanje navezaka u pridjevno-zamjениčnoj sklonidbi jer su nastavci za GDL jd. *-oga, -omu, -om* (153). Također zaključuje da je u opisu jezika raščlamba Babukićevih gramatika pokazala da je, uz neka odstupanja, riječ o (novo)štokavskoj normi. Autorica se dotiče i određenih usporedbi sa stanjem u suvremenim gramatikama te upozorava da su, primjerice, katkad stari “gramatičari ispravnije opisivali padežni sustav nego suvremene gramatike koje u tablicama nastavaka uz akuzativ stavljaju znak jednakosti $A = N$ ili G ” (158), što nije točno jer su jednaki nastavci, a ne padeži. Poglavlje zaokružuje analizom Babukićeva prinosa jezikoslovnemu nazivlju.

U zaključku autorica sažima bitne odrednice do kojih je došla tijekom istraživanja. Podsjeća nas tako da su dopunjeni bibliografski podatci o Babukićevim radovima, uspoređeni rukopisi i sva izdanja *Osnove slovnice* i *Osnove gramatike*; da je otkriven izvor za grafem <đž>. Također navodi da su dopunjeni dokazi o pravopisnom statusu dočetnoga *h* u imeničnom genitivu množine, ispravljeni pogrešni

literaturni podatci, preispitani sporni nazivi, neka općejezična pitanja i granice književnojezične periodizacije, otkrivena današnja terminološka uporaba pridjeva *ilirski*, što opširno i argumentirano podastire u relevantnim poglavljima. Neke od tih spoznaja iz njezinih istraživanja, koje odudaraju od dosadašnjih usvojenih u jezičnoj kroatistici, (kao što je, primjerice, nova periodizacija književnojezične povijesti u potpoglavlju *Tridesete – periodizacijska razdjelnica?*), izazovne su za raspravu ili možda za prevrednovanje kroatističkih čvrstih teorijskih stajališta.

Autorica je znanstvenu analizu upotpunila literaturom te izborom iz djela Vjekoslava Babukića. Ti dodatci pridonose boljemu uvidu u život, rad i jezikoslovna promišljanja Vjekoslava Babukića.

Iako se u uvodnim stranicama osvrće na činjenicu da Babukić danas više nije nepoznanica te da je veoma težak zadatak otkriti nešto nova o njemu da bi se dostojno obilježila dvjestota obljetnica njegova rođenja, osim da se pretiskom gramatika učini dostupnom, autorica svojim kritičkim i argumentiranim propitivanjem priznatih znanstvenih spoznaja upućuje na nove poglede i poveznice. U knjizi je dana sveobuhvatna i zaokružena sinteza Babukićeva života i djela, smještena u širi kulturnopovijesni kontekst i standardizacijska kretanja hrvatskoga jezika te obogaćena novim informacijama pa je stoga važna za razumijevanje velike uloge hrvatskoga jezika u integracijskim procesima u stvaranju moderne hrvatske nacije u 19. stolje-

ću i uloge Vjekoslava Babukića kao glavnoga ilirskoga gramatičara. Popunjavanju slike toga burnoga vremena pridonijet će i pretisak druge Babukićeve gramatike. Naime, u 2014. godini pada 160. obljetnica *Ilirske slovnice* (1854.), a zahvaljujući priređivačici i nakladniku Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje, svjetlo dana ponovno će ugledati i ta gramatika. *Ilirska slovnica* u kroatistici je dugo bila nezanimljiva istraživačima, a sudbinu su joj već na početku odredila dva negativna mišljenja. Tafra ističe da je Babukićeva *Osnova slovnice* doista bila osnova na kojoj se izgrađivala jezična i pravopisna norma čije tragove nalazimo duboku u 20. stoljeću, a da je *Ilirska slovnica* imala vidljiviji utjecaj samo na Veberovu *Skladnju*. Autorica objašnjava da razlog za ponovno objavljivanje *Ilirske slovnice* leži u njezinoj jezikoslovnoj vrijednosti. Dokazuje da je to prva znanstvena hrvatska gramatika i prekretnica u povijesti hrvatskih gramatika. Njezina je struktura u odnosu na prijašnje gramatike drukčija jer je rađena pod utjecajem njemačkih gramatičara. Sadržava opsežan opis gramatičkoga ustrojstva hrvatskoga jezika razdijeljen na poglavlja koja imaju i današnje gramatike (fonologija, morfologija, sintaksa), a od interesa mogu biti i usputne brojne Babukićeve bilješke. Tafra je knjigom *Gramatika u*

Hrvata i Vjekoslav Babukić otvorila novu kroatističku stranicu smještajući Babukićeve gramatike u cjelokupnu povijest hrvatskih gramatika, a u opsežnoj raspravi uz pretisak *Ilirske slovnice* otvorila je još jednu novu stranicu stavljajući u suodnos ne samo Babukićeve gramatike nego i hrvatsko jezikoslovlje i europsko jezikoslovlje.

Obje će Tafrine opsežne rasprave svojom iscrpnošću podataka i znanstvenom utemeljenošću donesenih zaključaka zasigurno biti neizostavne bibliografske jedinice jezikoslovcima različitih profila i iznimno vrijedan prinos hrvatskomu jezikoslovlju. Također je već i sama pojava Babukićeve *Osnove slovnice slavjanske narječja ilirskoga* ponovno nakon stotinu sedamdeset i sedam godina, kao i *Ilirske slovnice* nakon stotinu i šezdeset godina, hrvatskoj znanstvenoj i stručnoj javnosti, ali i širemu krugu čitatelja, svakako velik izazov. Stoga ćemo se na kraju poslužiti autoričinom rečenicom “ostaje jedan život posvećen hrvatskomu jeziku, velikim dijelom za povijest nevidljiv” (110), koja se odnosi na Babukićev učiteljski angažman. Nakon ovih izdanja možemo je preinačiti i reći: ostaje jedan život posvećen hrvatskomu jeziku, zahvaljujući ovim pretiscima za povijest itekako vidljiv.

Marijana Horvat